

Др Ненад Божовић

ОСОБЕНОСТИ НОВОГ ПРЕВОДА *СТАРОГ ЗАВЕТА* ПРОФ. ДР ДРАГАНА МИЛИНА

Тема овога рада јесте анализа новог превода Старог завета на савремени српски језик од стране професора др Драгана Милина. У раду ће се говорити о околностима настанка новог превода и улози Библијског друштва Србије, секундарној литератури коришћеној за превод – речницима, граматикама и другим преводима, о канону, нумерацији поглавља и стихова, називима књига, ономастици, топонимима и неологизмима. Посебна пажња посвећена је избору и анализи конкретног критичког издања јеврејског текста. Основни циљеви рада су одређење типа превода као и евалуација његовог квалитета према методолошким корацима савремене транслатологије. Милинов превод упоређен је са осталим српским преводима масоретског текста у циљу јаснијег одређења типа превода и његовог квалитета. Анализа је показала да се превод креће у распону између формалне и динамичке еквиваленције и да је тешко прецизно одредити тип превода без већег квантитативног узорка јер изабрана места показују различита решења. Рад показује да је у питању добар (успешан) превод јер посредује успешну комуникацију између текста и реципијента, односно, испуњава унапред постављени скопос – разумљивост за савременог читаоца.

Кључне речи: Библија, Стари завет, *Biblia Hebraica*, превод, транслатологија.

Година 2020. у којој је прослављен јубилеј стогодишњице од почетка првог предавања на Православном богословском факултету Универзитета у Београду (даље ПБФ) обележена је још једним историјским моментом: након нешто више од 150 година од објављивања превода Старог завета из пера Ђуре Даничића, по први пут је на српском језику објављен целокупан превод са јеврејског изворника на савремени српски језик из пера преводиоца православне традиције. Превод је сачинио умировљени професор Старог

завета и старојеврејског језика на ПБФ, др Драган Милин.¹ С обзиром на то да у српској науци, уопште узев, није било много радова које се баве проблематиком библијских превода на српски, а имајући у виду да је Милинов превод новијег датума и да до сада о њему није писано, овај рад има за циљ да попуни ту празнину и да послужи као подстрек ка дубљем истраживању ове теме.

Од свих типова превода, превод Библије представља најтежи задатак: она садржи исказе из другачијег света симбола и другачије културе, исказе из минуле епохе са својим религијским и историјским представама, има више текстуалних варијанти, садржи разноликост жанрова (законске, историјске, поетске и мудросне текстове) и традицију превода од преко два миленијума (NIDA 1964: 4). Осим овога, сваки преводац Библије је у непрестаној напетости између форме текста и значења, односно, под притиском односа „слова и духа“: ако покуша да буде доследан буквалном садржају изгубиће стилску лепоту и ризикује неразумевање читалаца. Са друге стране, ако преводац буде превише одступио од речи текста како би пренео смисао, биће оптужен за слободан превод, парафразу или тумачење (NIDA 1964: 2). Нарочито је у преводима Библије важно бити веран тексту, не само због верности ауторској интенцији, него и због тога што погрешан превод или кривотворење смисла води даље од истине Божијег Откривења. Осим тога, показало се да неки савремени преводи који су се исувише прилагођавали читаоцу (нпр. енглеска *Good News Bible*) садрже знатан број субјективних и спорних егзегетских и преводачких решења (Деснићки 2018: 336).

Ипак, превод мора да се прилагођава савременој реалности или ће бити неупотребљив, односно, он истовремено мора да посредује *комуникацију* између оригиналног текста и његових читалаца, и то не само малог броја упућених људи, него и широке публике (NIDA 1964: 3). Зато ће се у овом раду посебна пажња посветити успешности комуникације између текста и реципијента у новом преводу и биће анализирана на више примера.

Савремене теорије превода почивају на тези да постоји већи број могућих приступа и интерпретација, односно, одлике превода условљене су првенствено циљном групом и њеним потребама – теорија скопоса (Деснићки 2018: 335). Према Катарини Рајс и Хансу Фермеру, доминантна карактеристика свих превода је њихов циљ – скопос (REISS – VERMEER 1991: 96). У том случају, важније је да естетика текста буде прилагођена очекивањима циљне културе, него да се задржи верност „реч за реч“ (REISS – VERMEER 1991: 100). Не постоји, дакле, једна (и једина) форма превода, јер преводи варирају према унапред постављеном скопосу (REISS – VERMEER 1991: 101). Према томе, добар превод би био онај који посредује ефикасну *комуникацију* између текста и реципијента (NIDA 1964: 35).

У прологу штампаног издања под насловом „О Библији“, Милин наводи да је начело новог превода „строга тачност“ (Милин 2020: 10) што

¹ Више о биографским детаљима преводиоца као и о целокупном теолошком опусу и академском раду види: Божовић 2015: 11–22.

сасвим одговара природи текста који се преводи (религијско штиво). Међутим, на другом месту такође наводи да је циљ превода (скопос) да буде што разумљивији, односно, он се „трудио да преводи за младе користећи речник савременог човека“ или „сасвим обичан говор“ (Божовић 2021: 19, 21). Према овако дефинисаним циљевима и начелима видимо да преводилац тежи извршењу најтежег задатка: остати веран оригиналу и имати добру рецепцију у циљној групи (млади људи – савремени човек). Колико је у тој намери успео, покушаћемо, такође, да одговоримо у овом раду.

Пошто не постоје два идентична језика, не постоји могућност апсолутне еквиваленције између језика, а стога не може постојати ни апсолутно тачан превод (Nida 1964: 156). Превод може само бити ближи или даљи оригиналу, али не може бити апсолутне идентичности у детаљима (Nida 1964: 156). С обзиром на то да не постоје апсолутни еквиваленти међу језицима, преводилац мора да тражи најадекватнија решења (Nida 1964: 159). Стога, постоје два сасвим различита типа еквиваленције: *формална и динамичка еквиваленција*. Тежња ка једном или другом типу еквиваленције представља две основне оријентације у превођењу и она одређује тип односа између изворника и преведеног текста (Nida 1964: 159). У књизи *Toward a Science of Translating* Јуцина Најде, познатог америчког лингвисте, развијене су и детаљно описане методе одређења типа превода са посебним освртом на принципе и процедуре библијских превода (Nida 1964: 184–191). С обзиром на то да ове методе представљају опште место савремене транслатологије и библистике, оне ће бити детаљно примењене у циљу одређења типа Милиновог превода.

У савременој транслатологији постоји више теоријских начела и методолошких поступака за процену квалитета превода. Према Најди, постоје три фундаментална критеријума за процену квалитета превода: А) општа ефикасност процеса комуникације између аутора и рецептора; Б) схватање оригиналне намере (садржаја), В) еквиваленција одговора – рецепијената (Nida 1964: 182–183). Први критеријум, ефикасност превода, може се просуђивати према критеријуму максималне рецепције за најмањи труд декодирања. Други критеријум – схватање оригиналне интенције – подразумева тачност са којом је значење поруке изворног језика представљено у преводу. Трећи критеријум подразумева идентичан одговор односно реакцију рецепијента у изворном контексту и у садашњем. Наведени критеријуми биће примењени на нови превод у циљу евалуације квалитета превода.

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД СРПСКИХ ПРЕВОДА СТАРОГ ЗАВЕТА СА МАСОРЕТСКОГ ТЕКСТА. У циљу одређења типа превода и његовог квалитета Милинов превод биће упоређиван са постојећим преводима са масоретског текста на српски језик које ћемо овде укратко представити.² Најпознатији и најчитанији превод

² Више о српским преводима уопште види: Долчиновић 2018: 381; Наумов 2017: 205–210; Бјелалац 2003: 83–135; Ракић 2020.

Старог завета јесте, наравно, превод Ђуре Даничића из 1867. године, али с обзиром на то да он није знао јеврејски језик, овај превод је настао са латинског предлошка Имануела Трелиуса (Долчиновић 2018: 382). Због недовољног образовања преводилаца у области семитске филологије, преводи са јеврејског на српски јављају се прилично касно.

Са јеврејског на српски први је преводио епископ бачки Иринеј Ћирић објављујући почетком 20. века у Богословском гласнику псалме из Часослова (укупно 43) и бројне паримије (старозаветни одељци за богослужбена читања),³ а такође и Књигу пророка Захарије и Књигу пророка Амоса (Ћирић 1908: XIII, 150–163, 281–311; XIV, 3–25, 129–155, 257–269; Ћирић 1913: 129–148, 225–237). Епископ Иринеј је поред основних и постдипломских студија теологије у Москви, докторирао семитску филологију на Филозофском факултету у Бечу 1908. године што га је чинило најстручнијим преводиоцем са јеврејског на српски.⁴ Нажалост, ратна дешавања спречила су настанак комплетног превода са јеврејског на српски језик. У раду ћемо користити његов превод псалма 51 (50).

Године 2003. објављен је превод *Псалтира* јереја Предрага Самарцића са упоредним текстом јеврејског и српског, а као основ је послужила *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS) из 1999. Даље, треба поменути и превод *Књиге јосифа* епископа Атанасија Јевтића дат упоредо са преводом текста *Сейтуаиније* (даље LXX) и бројним коментарима у фуснотама из 2004. године, који ћемо у раду користити у анализи стиха Пост 1, 2. Треба поменути да су за потребе наставе старојеврејског језика на ПБФ настали су преводи проф. др Душана Глумца, сачувани у књизи *Грамаџика старојеврејског језика* (Пост 1–3 и 14 псалама) (ГЛУМАЦ 1937), које због обима рада нећемо користити у компаративној анализи.

Године 2018. штампан је превод са јеврејског у издању еванђеоског друштва *Иконос* под називом *Свети јисмо – Нови српски превод* (НСП 2018). У самом издању се не спомињу преводиоци, али се у интернет ресурсима наводе М. Живковић и Ж. Ђорђевић (ARSENOVIĆ 2019). С обзиром на то да је превод штампан у великом тиражу од 15000 примерака и да је већ сасвим дистрибуиран, а да о њему у научној периодици није писано, користимо га у овом раду у компаративној анализи. Удружење Иконос издало је и превод појединачних књига са јеврејског др Александра Бирвиша (Постање, Исаија, Плач Јеремијин и Псалтир), али су у НСП од ових укључени само Иса и Плач, док је остатак дело Живковића и Ђорђевића. С обзиром на то да су у фокусу овог рада стихови из Постања и Псалтир, Бирвишеве одељке у НСП нећемо користити у компаративној анализи.

Имајући у виду све наведено, можемо закључити да је превод професора Милина *јрви комјлешан превод Сјарој завейа са јеврејског на српски*

³ Тачну библиографију види: Убипариповић 2010: 111–124.

⁴ Више о образовању и библијском богословљу еп. Иринеја види Божовић 2020а: 76–79, Божовић 2020б: 543–559.

језик из њера њреводиоца њправославне њтрадиције што овај превод чини историјским. У настанку превода треба сагледати и шири историјски и духовно-научни амбијент: превод настаје након једновековног процеса развоја високошколске теолошке институције у Срба која није постојала у 19. веку. Богословски факултет је у 20. веку, слањем студената на усавршавање у иностранство, као и стварањем темељне научне и наставне базе, створио услове за капитална дела српског богословља.

2. ОКОЛНОСТИ НАСТАНКА ПРЕВОДА И УЛОГА БИБЛИЈСКОГ ДРУШТВА СРБИЈЕ. О околностима настанка новог превода сазнајемо исцрпно из разних интервјуа професора Милина за дневне листове (Чалија 2021: 9), црквене часописе (Божовић 2021а: 17–21), радијске (Милин 2021а) и телевизијске емисије (Милин 2021б), као и путем других гласила (Пантовић 2017). Након умировљења са позиције редовног професора Православног богословског факултета 2012. године, Милин се интензивније посветио превођењу. Процес превода трајао је укупно девет година, од којих је осам настајао сам превод, а годину дана су уношене корекције. Разлог за овако дугогодишњи рад налази се у узи мању у обзир исцрпног критичког апарата и поређења више текстуалних варијанти у манускриптима. Као мотив за превођење професор наводи „љубав према Библији, јеврејском језику и жеља да се одужи Цркви“. Осим тога, као разлог се наводи и потреба за савременим, разумљивијим преводом у односу на Даничићев превод који је настао пре 150 година и обилује архаизмима (Божовић 2021а: 17–19).

У договору са Библијским друштвом и њиховим нормативима започет је рад. Преводиоцу је додељен ментор, односно, коректор, професор Старог завета и старојеврејског језика у Холандији, Ленард де Регт, који је детаљно проверавао текст, а одређене недоумице разрешавао са преводиоцем у личним сусретима. У писму Библијском друштву професор де Регт оценио је превод као *научни*, тј. да није само у питању превод са циљем да буде разумљиви, народни превод, него да је у његовој изради примењена сва потребна филолошка систематика (Божовић 2021а: 18).

3. ОДАБИР ПРЕДЛОШКА ЗА ПРЕВОЂЕЊЕ. За релевантност превода Светог писма од особите важности јесте одабир предлошка за превођење. Као основни предлошак за превод изабрано је издање јеврејског текста BHS (*Biblia Hebraica Stuttgartensia*) у издању Немачког библијског друштва из 1997. Ово је заправо пето поправљено издање претходно штампане књиге из 1977, а које се базира на првом критичком издању масоретског текста Рудолфа Китела (ВНК из 1937). Издање из 1997. је једно од најрелевантнијих издања масоретског текста на којем су радиле генерације истраживача, филолога и палеографа и које се темељи на Лењинградском кодексу, односно, рукопису колекционара Абрахама Фирковича (познат и као Петроградски кодекс – *Codex Petropolitanus*), док у критичком апарату садржи прегршт варијанти других рукописа попут Алепо кодекса, Пророчког кодекса Каирске синагоге, Самаритикона,

бројних варијанти Септуагинте (LXX) као и сиријских и латинских превода.⁵ Избор овог издања је у складу са тенденцијама савременог превођења: хришћански библисти широм света се данас, углавном, залажу да се за званичне преводе користе *Biblia Hebraica Stuttgartensia* и гетингенска Септуагинта (Zovkić 2021: 288).

Треба поменути да осим наведених извора за масоретски текст постоји и едиција *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ 2004) која се надовезује на ВНК и ВНС, а коју преводилац није узео у разматрање. Она се издаје парцијално од 2004. године и недостаје јој још девет књига да комплетира цео канон. BHQ садржи и све познате варијанте рукописа Кумрана и Јудејске пустиње који нису узети у обзир у претходним издањима, као и оне варијанте које су нађене и пописане од 1997. до сада. У сваком случају, ове варијанте текста не утичу суштински на тачност превода, односно, изузимање ове едиције не умањује релевантност претходних издања и самог превода.

4. СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА И ПОМОЋНИ ПРЕВОДИ. Од помоћне литературе Милин је користио тзв. препарације (REINER-FRIEDEMANN, 1959–1991), односно, анализе граматичких облика за сваку јеврејску реч у Светом писму (глаголски облици, падежи итд). Користио је и граматике јеврејског језика, пре свега ону према којој је држао предавања из јеврејског (BAUMGARTNER, 1955). Од речника консултовао је *Речник* Вилхелма Гезениуса (1895), *Речник* професора Илије Томића (2015) и конкорданцу Лишовског (Lisowsky 1958). Осим тога, употребљавао је и приручник *Јеврејска синџакса* (BROCKELMAN, 1956). Од помоћних превода преводилац је употребљавао Септуагинту, Вулгату, црквенословенски, руски, немачки, француски, два хрватска издања (Кршћанска садашњост и Шариф) и наравно Даничићев превод, укупно, дакле, девет превода (Божовић 2021а: 19).

5. НАЗИВИ КЊИГА, НУМЕРАЦИЈА ГЛАВА И СТИХОВА. У односу на устаљене називе библијских књига на српском, Милин доноси и нови превод за две библијске књиге. Наиме, књигу познату као *Приче Соломонове*, нови превод наводи као *Мудре изреке цара Соломона*. На јеврејском књига носи назив (מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה – *mišle šelomo*), на грчком Παροιμίαι Σαλωμώντος, из чега закључујемо да је нови превод тачнији него устаљени назив Приче. Реч *mašal* која се налази у основи јеврејског назива књиге, може се као поименичени глагол превести и као прича, параболa, али с обзиром на садржину књиге, реч је о изрекама, пословицама, које су дате у стиху, најчешће контрастном паралелизму (Божовић 2018: 250–251).

Осим овога, књига *Плач Јеремијин* се преводи као *Тужбалице*: јеврејски назив за књигу – עֲקָהּ (*ekah* – „како“) је прва реч књиге која започиње ланетом над Јерусалимом „како усамљен лежи град“, а може се разумети

⁵ Тачан попис свих рукописа коришћених у критичком апарату види предговор издању ВНС 1997: XLVII–LI.

и као екскламација – уздах „ах!“ (GESENIUS 1895: 30–31; HOLLADAY 1988: 12). Нови назив књиге јесте тачнији, али се мора приметити да њиме у други план пада Јеремијино ауторство тужбалица које се традиционално наводи у самом наслову књиге. Преводац је, највероватније, из овог разлога оставио као први наслов *Тужбалице* док *Плач Јеремијин* стоји поред у загради како у садржају, тако и у наслову списка.

Нумерација поглавља и стихова у новом преводу праћена је према редоследу масоретског текста, односно према оној структури коју садржи BHS. Овај распоред се донекле разликује у броју стихова одређених поглавља код Даничића, а одступа и од нумерације LXX која се највише види на примеру Псалтира (покајни Давидов псалам који већина верника зна као псалам 50, у новом преводу је 51, а псалам са вечерња, тзв. „предначинатељни“ (103.) према распореду је 104. На овом месту се може рећи да распоред новог превода одступа од традиционалније богослужбене нумерације.

6. Топоними и ономастика. Једна од основних потешкоћа на које преводилац са јеврејског наилази јесте напетост између библијског бетаизма и витаизма, односно између верности преводу и доследности предањској ономастици. Тако имамо Витсавеја уместо Батшеба, Авесалом уместо Абшалам, Витлејем уместо Бетлехем, Вирсавеја уместо Бершеба итд. Преношење топонима и имена у њиховом оригиналном изговору било би изузетно корисно за тумачење. Ипак, Милин у овом случају задржава витаистички изговор топонима и личних имена⁶ наводећи да је он одомаћен у народу и да превод не би био довољно разумљив ако би остао јеврејски изговор (Божовић 2021а: 21). Иако, дакле, тежи строгој тачности, код Милина по овом питању претеже скопос, односно, разумљивост поруке у циљној култури и прилагођавање контексту рецепијената. Поређења ради, Самарцић задржава јеврејски изговор имена и топонима у псалмима: нпр. Батшева уместо Витсавеја, Доег Едомићанин уместо Доик Идумејац, синови Корахови уместо синови Корејеви итд.

7. Неологозми и позајмљенице. Што се тиче неологизама, Милин помиње да исте избегава због разумљивости превода, у чему опет видимо доминантност скопоса, али да је на неким местима било потребно измислити реч (Божовић 2021а: 19; МИЛОЈЕВИЋ-ТОМИЋ 2021: 56). Детаљан списак неологизама превазилази обиме овог рада и захтева темељну студију, али ћемо навести неколико примера. На два неологизма указује сам преводилац: „наносница“ (јевр. נֶזֶם – *nezem*, алка у носу) у Пост 24, 22 и „обрезак“ (јевр. אֹרְלָה – *orlah*, лат. *preputium* – остатак од обрезања) у 1Сам 18, 25 (Божовић 2021а: 19).

⁶ Осим имена Авнан у Пост 38 које преводи као Онан што је ближе масоретском изговору. Ту примећујемо егзегетски потенцијал значења имена – Онан (јевр. „снага“) је лик који је кажњен због просипања семена и од његовог имена води порекло реч *онанија*.

У тексту налазимо и друге нове речи које преводац не наводи експлицитно: у загонетној Језекиљевој визији славе Божије (1, 4) у „великом облаку са огњем разгореним“ пророк види по Милину „усијану електри“ (јевр. נֹגַהַּ – *nogah*). Овај израз се може превести као „јарка светлост“, „зрачење“, „сунчева светлост“, „светлост ватре“ (GESENIUS 1895: 477; HOLLADAY 1988: 226) и пророк ту светлост види у облаку אָנָן (*anan*) који подсећа на „ступ од облака“ у Изл 13, 21 (GESENIUS 1895: 477). Милин се у преводу ове загонетне визије одлучује за позајмљеницу „електра“, највероватније под утицајем LXX где стоји ὄς ὄρασις ἠλέκτρον.

8. Канон. Питање старозаветног канона, односно тачног броја старозаветних књига у православљу је и даље отворено. Зависно од помесне цркве за следеће књиге узима се различити канонски статус: Товит, Јудита, Друга Јездринина, Књиге макавејске (1–4), Премудрости Соломонове, Премудрости Исуса сина Сирахова, Варух, Посланица Јеремијина, као и додаци (одломци) у канонским књигама Јестира, Данило (3, 24–91, 13–14) и Другој књизи дневника – Манасијина молитва (НАДЕНОВ 2018: 112). Зато се оне негде називају „књиге ширег канона“ или „двтероканонске“. Све до деведесетих година ове књиге биле су доступне српским читаоцима само на црквенословенском. Тада се појављују први преводи ових књига на савремени српски језик из пера почившег митрополита Амфилохија Радовића и епископа Атанасија Јевтића. Они су обједињени у синодском издању Светог писма са Даничићевим преводом тек 2010 (Божовић 2021б: 49–68).

С обзиром на то да је Милин преводио са масоретског текста, у новом преводу се прати ужи канон. Међутим, независно од изворника, професор се залаже за ужи канон: он наводи да је свестан да је његово мишљење у српској библистици усамљено и сматра да је одлука о прихватању девтероканонских књига преурањена (Божовић 2021а: 20). Као главни аргумент наводи да сами Јевреји нису прихватили те књиге у канон, иако они говоре о њиховим највећим јунаштвима (нпр. Макавејске) (Божовић 2021а: 20).

Иако је користио масоретски текст и његову нумерацију, редослед књига и систематика канона је хришћанска. Јеврејски текст подељен је у три збирке или канонске целине: Тора (Закон), Невиим (пророци) и Кетувим (писци). Међу њима Тора има највећи значај и степен богонадахнутости који се постепено смањује са сваком збирком. Канон Милиновог превода дели се према хришћанској традицији: почиње Петокњижјем (законско-историјски списи), наставља историјским књигама (од Књиге Исуса Навина до Књиге о Јестири), затим иде мудросна књижевност и напослетку пророчка. Стари завет у издању са новим преводом се завршава збирком дванаесторице малих пророка на који се природно надовезује Нови завет у којем се испуњавају месијанске наде пророка.

У погледу канона нови превод је, дакле, двојак: по броју књига следи масоретски текст, али по распореду и теолошко-херменутичкој систематици следи хришћанско схватање канона.

9. ОСНОВНА ПРЕВОДИЛАЧКА НАЧЕЛА. Библија је најпревођенија књига људске историје, а историја Цркве памти многе преводе и преводилачке приступе. Сваки преводилачки подухват креће се у непрестаној напетости између ропског односа према оригиналу и крајње слободног превођења. Речено језиком савремене транслатологије, сваки превод се креће у распону између формалне и динамичке еквиваленције.

Формална еквиваленција усредсређује се на саму поруку, како у форми, тако и у садржају, односно, такав превод преводи реч за реч, реченицу за реченицу, поезију као поезију, концепт за концепт. Ова формална оријентација има за циљ да порука у језику реципијента буде колико је могуће ближа различитим елементима изворног језика. Овакав вид превода служи да пружи читаоцу колико је то могуће доживљај иницијалног аутора тако што ће га увући у контекст изворног језика, његове специфичне фразе, обичаје, начине мишљења и изражавања (NIDA 1964: 159).

У поређењу са овим, преводи који теже *динамичкој еквиваленцији* усредсређује се пре свега на „еквиваленцију учинка“, а не толико на формално-садржинску еквиваленцију. Дакле, у овом методу није циљ да се порука у језику рецептора прилагођава што више изворном језику, него да *учинак њоруке* буде исти код реципијента данас као код иницијалних читалаца (слушалаца). Преводи динамичке еквиваленције теже ка потпуној природности израза у језику реципијента и повезују превод са моделима понашања и културолошким обрасцима језика реципијента у циљу разумевања поруке (NIDA 1964: 159). Савремени преводи све више теже динамичкој еквиваленцији (NIDA 1964: 160; Zovkić 2021: 288).

Преводи се, дакле, увек крећу у распону између формалне и динамичке еквиваленције, где прва, екстремно гледано, генерише чудне изразе и испод је стандарда разумљивости, док се друга потпуно усмерава на одговор реципијента и може изгубити из вида оригиналан садржај и значење текста (NIDA 1964: 184).

У прологу новог издања Милин наводи да је „идеја превода била строга тачност“ (Милин 2020: 10). Преводац је имао намеру да приближи читаоцу начин мишљења старих писаца без улепшавања те су задржане таутологије и понављања (Милин 2020: 10). То се односи на древне форме попут: „а он одговарајући рече“ (Пост 27, 39) или „тада рече говорећи“ (Пост 8, 15) – у модерном преводу би било само „и он одговори“ или „он рече“. Имајући у виду ову намеру преводиоца, очекивање је да ће превод тежити формалној еквиваленцији.

Међутим, осим строге тачности, Милин наводи још један од циљева превода – *разумљивост* (Божовић 2021а: 21): трудио се да преводи *за младе* и да на неким местима не користи непознате и рогобатне конструкције. Примера ради, Даничићев превод обилује употребом имперфекта и аориста који се данас ретко користе у свакодневном говору, док у новом преводу примећујемо избегавање аориста и обилну употребу презента и перфекта. Текст је, ипак, прилагођаван речнику савременог човека и у питању је сасвим

обичан, свакодневни говор, односно, превод тежи природности исказа у језику реципијента. Искуства и утисци првих читалаца истичу питкост, течност текста и потврђују испуњеност постављеног циља. Имајући речено у виду, можемо рећи да осим формалној, превод тежи и динамичкој еквиваленцији.

Преводилац је, такође према сопственим речима (Божовић 2021а: 19), следи своје преводилачко начело: клонио се буквализма који је примитиван, али се трудио да превод буде што вернији. По Милину, бесмислено је попут Аквиле преводити сваку партикулу, али је исто немогуће и бесмислено причати слободно, односно, испричати причу боље од Библије. Он додаје и следеће: „Ишао сам што више на тачност, не на лепоту, али да не буде ни досадно“ (Божовић 2021а: 19).

Овако дефинисани преводилачки циљеви, који су окренути тачности не занемарујући савременост, нису неуобичајени у савременим преводима Библије (Зовкић 2021: 268–275; Бирвиш 2002: 7–29). Зовкић сматра да су постојећи хрватски преводи Библије исувише окренути ка тачном преводу изворника него културном стању и духовним потребама читатеља (Зовкић 2021: 288). То показује да је потреба за разумљивим, савременијим преводом све већа. У том смислу су Милинови циљеви савремени и крећу се у духу општих преводилачких тенденција у библистици.

Све наведено указује на чињеницу да ће јасно одређење типа превода бити тежак задатак. Кроз анализу бројних примера видећемо да се нови превод креће у распону између формалне и динамичке еквиваленције, односно, у различитим случајевима преводилачка решења показују и једну и другу тежњу.

10. ОДРЕЂЕЊЕ ТИПА ПРЕВОДА – КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА. У циљу одређења типа новог превода исти ће бити упоређиван како са самим извором, тако и са постојећим преводима масоретског текста на српски језик пратећи све методолошке кораке савремене транслатологије. За тај циљ одређена је анализа стихова Пост 1, 2 и Пс 51, 14, односно, једног прозног и једног поетског текста. Избор стихова није насумичан, већ је резултат специфичног одабира: а) у питању су једни од најчитанијих делова Библије са импресивном историјом рецепције, б) они показују индикативне разлике у преводима, в) резултати испитивања ових стихова имају најупечатљивије резултате. Током истраживања анализирани су и бројни други стихови, али због обима рада немогуће је навести исцрпне анализе.

Упркос опсежној анализи која је претходила избору стихова, за већи степен поузданости одговора на постављено питање неопходна је шири и детаљна студија на многим примерима – потребно је обухватити све жанрове литературе, обратити пажњу на метрику стиха у поетским текстовима – што је све због обима у овом раду немогуће урадити. Ова тема, свакако, изискује обим најмање једне монографске студије или докторске дисертације.

10.1. Анализа Пост 1, 2. У следећој табели анализиран је стих Књиге постања 1, 2. У првом реду табеле дат је јеврејски масоретски текст који је извор за све потоње преводе, затим транскрипција истог и три варијанте превода по редоследу године објављивања. Све лексичке јединице у изворном језику су нумерисане како би се видела пропорција формалне еквиваленције током трансфера у језик реципијента. Нумерација лексичких јединица показује граматичке или синтаксичке промене у редоследу, а осим тога иста ће помоћи у идентификацији изостављања и додатака. Изостављања су означена астериском, а додаци италиком. Алтернативни лексички еквиваленти су дати косим цртама, а обичне цртице се користе да покажу како је у оригиналу коришћена једна реч, односно како је везник спојен са именицом. Концепт табеле и анализа урађена је према методским корацима за одређење типа превода Јуцина Најде (NIDA 1964: 184–191).

Извор/верзија	Постање 1, 2
МТ	וְהָאֲרָצָה הָיְתָה תִּהְוֵה וְרֵקָה עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרֵיחַ אֲלֹהִים מְרֻקָּף עַל-פְּנֵי הַמָּיִם:
Транскрипција	¹ V _c - ² ha'arec ³ hayta ⁴ tohu ⁵ va- ⁶ bohu ⁷ v _c - ⁸ hošek ⁹ al- ¹⁰ p _c ne ¹¹ t _c hom ¹² v _c - ¹³ ruah ¹⁴ elohim ¹⁵ m _c rahefet ¹⁶ al- ¹⁷ p _c ne ¹⁸ hamim.
Буквални превод	¹ и/а- ² земља ³ беше/је била ⁴ безоблична/хаос ⁵ и- ⁶ пуста ⁷ и- ⁸ тама ⁹ над- ¹⁰ лицем ¹¹ дубине/бездана ¹² и/а- ¹³ дух/ветар ¹⁴ Божји ⁷ ¹⁵ лебди- јаше/је лебдео ¹⁶ над- ¹⁷ лицем ¹⁸ вода.
Епископ Атанасије Јевтић (2004)	¹ А ² земља ³ беше ⁴ безоблична ⁵ и ⁶ пуста, ⁷ и ⁸ тама <i>беше</i> ⁹ над * ¹¹ безданом ¹² и ¹³ Дух ¹⁴ Божји ¹⁵ ношаше се ¹⁶ над * ¹⁸ водама.
НСП (2018)	¹ Међутим, ² земља ³ је била ⁶ пуста ⁵ и ⁴ безоблична, ⁷ и ⁸ тама <i>се</i> <i>просићирала</i> ⁹ над * ¹¹ безданом, ¹² а ¹³ Дух ¹⁴ Божји ¹⁵ је лебдео ¹⁶ над * ¹⁸ водама.
Д. Милин (2021)	* ² Земља ³ је била ⁴ безоблична ⁵ и ⁶ пуста, ⁸ тама <i>је била</i> ⁹ над * ¹¹ безданом ¹² и ¹³ Дух ¹⁴ Божји ¹⁵ је лебдео ¹⁶ над * ¹⁸ водама.

У Милиновом преводу Постања 1, 2 примећујемо исти распоред речи: реченица на српском задржава исти редослед, односно, он одговара сасвим распореду лексичких јединица у јеврејском. Затим, примећујемо следећа изостављања која су означена астериском: изостављен је везник са почетка – „а“ – којим се стих 1, 2 повезује са 1, 1. У томе можемо видети покушај прилагођавања синтакси српског језика у којем се тежи да реченица не почиње везником. Насупрот овоме, код епископа Атанасија видимо доследније држање формалне еквиваленције кроз задржавање везника чиме се осигурава значењска повезаност стиха 1 и 2 и континуитет наратије. Са друге стране, НСП задржава везник, али прави семантичку модификацију

⁷ Граматички је реч *elohim* увек множина и буквално би се превело као „богови“, али се према глаголу одређује да ли се преводи у једнини или множини. Када се мисли на име Божије, увек је у једнини.

те копулу преводи као „међутим“ – тиме прави и извесну паузу између стихова и својеврстан контраст, односно скретање пажње: Бог је створио небо и земљу, *међуџим*, земља је била пуста и безоблична. Осим тога, НСП такође мења ред речи.

Даље, у Милиновом преводу изостављена је такође копула *י* (*ve*) која је у изворном језику спојена са именицом тама (*hošek*) и уместо везника стављен је зарез. На овом месту опет можемо видети прилагођавање синтакси српског, односно, лепоти исказа: у супротном би непрекидно набрајање повезано копулом правило монотон и набацан исказ. Копула „и“ остаје код Јевтића што је поново доследност формалној еквиваленцији и испред ње је стављен зарез (исто у НСП). На последњем месту јесте изостављање лексичких јединица 10 и 17 односно именица *p_ene* (лице). С обзиром на то да је у питању јеврејски идиом, односно, древна форма говора која се често понавља у Светом писму, а у језику реципијента представља сувишан и неразумљив додаток, сва три превода овде упрошћавају изворни језик и прилагођавају га језику реципијента тако што се избацује непотребан израз који не утиче на значење. Превод епископа Атанасија који тежи формалној еквиваленцији више него друга два, изоставља овај израз те избегава, буквалан превод „над лицем бездана“ и „над лицем вода“ и остаје само „над безданом“ и „над водама“.

Што се тиче додатака примећујемо следеће: у Милиновом преводу додат је глагол бити у перфекту у другом делу сложене реченице након зареза којег нема изворном језику. Тиме се исказ прилагодио српском језику, јер би у супротном овај део сложене реченице остао без глагола и гласио овако: „Земља је била безоблична и пуста и тама над безданом“. Исто чини и Јевтић са том разликом што глагол „бити“ оставља у аористу. Највећу промену видимо у НСП: не само да је додата реч, него је употребљен гл. „простирати“ у перфекту. На српском језику можда боље звучи „тама се простирала“ у односу на „била је тама“ над земљом, али НСП показује овде осим додатка и семантичку модификацију и може се одредити као најслободнији од сва три превода.

Што се тиче семантичких модификација, можемо приметити још једну у Јевтићевом преводу. Наиме, гл. מְרַחֵף (*m_erahēfet*) што је партицип пиела за гл. רָחַף – *rahaf* са основним значењем „кретати се тамо и вамо“, „трести се“, „лебдети“ он преводи нетипично изразом „ношаше се“ (GESENIUS 1895: 728). Разлог за ово је употреба истог гл. у Пнз 32, 11 када орао надлеће гнездо те лебди над њим, бдије и штити, па он ову метафору примењује на Пост 1, 2 где се Дух Божији као птица надноси над воду и као Животодавац узрокује да се из воде појави први живот – да се излегне као птица из гнезда (Јевтић 2004: 10). Међутим, морамо приметити да, иако он на више места тежи формалној еквиваленцији, овде преводи слободније на основу интертекстуалне везе Пост 1, 2 и Пнз 32, 11. У том смислу на овом месту превагнуо је егзегетски контекст пре него доследност тексту. Почивши захумско-херцеговачки архијереј овде фаворизује оне семантичке нијансе које одгова-

рају хришћанском тријадолошком тумачењу Пост 1, 2 где је Дух Свети као један од Свете Тројице сатворац Оцу и Сину.

Имајући у виду све речено, резултате можемо погледати у табели. Семантичке модификације се односе на промене значења речи у односу на њихова основна и уобичајена значења, односно ширење семантичког поља и њихово прилагођавање контексту.

Типови промене	Еп. Атанасије Јевтић (2004)	НСП (2018)	Д. Милин (2021)
1. промене у редоследу	–	1	–
2. изостављања	2	2	3
3. семантичке модификације	1	2	–
4. додаци	1	1	1
Укупно промена	4	6	4

Притом, иако све промене бројимо појединачно, њихова вредност није иста. Наиме, према Најди, изостављања и промене редоследа имају мању тежину него додаци и семантичке модификације, јер утицај онога што је изостављено, по правилу је мањи од онога што је унето (Nida 1964: 189). Затим, додаци који нису неопходни двоструко су важнији из перспективе терета комуникацијског процеса у односу на промене у редоследу и лексичко-граматичкој структури (Nida 1964: 189). Дакле, семантичке модификације имају већу вредност, а највећу носе додаци. Уколико изостављањима и променама редоследа оставимо нумеричку вредност 1, додатке помножимо са бројем 2, а модификације са 4, као што Најда предлаже, добићемо реалнију табелу.

Типови промене	НСП	Еп. Атанасије Јевтић (2004)	Д. Милин (2021)
1. промене у редоследу	1	–	–
2. изостављања	2	2	3
3. семантичке/структурне модификације	4	2	–
4. додаци	4	4	4
Укупно промена	11	8	7

На овом месту, дакле, превод професора Милина тежи строжеј тачности, односно формалној еквиваленцији више него друга два превода, од којих НСП представља најслободнији превод. У прилог овој тежњи можемо навести још један пример из Постања 6 на примеру превођења јеврејске речи תִּבָּח (*tebah*) – што значи ковчег, шкриња, а користи се као израз за Нојеву барку (Gesenius 1989: 829). Реч ковчег у савременом говору најчешће означава мртвачки сандук или неку шкрињу са благом, а Нојев ковчег је

био дугачак 300 лаката (150 метара). Прво преводилачко решење био је неутрални израз – „пловило“ – није ни брод, нити барка, и такво решење је стајало осам година у тексту. У последњој ревизији реч је, ипак, преведена као „ковчег“, јер је преводилац одлучио да неће давати тумачење Библије, иако би то било разумљивије. Према Милиновом схватању, преводилац нема права да скрати или промени што стоји, него да преведе баш све речи како су наведене (Божовић 2021а: 19).

10.2. АНАЛИЗА Пс 51, 14. У следећој табели анализиран је стих псалма 51 (50) и упоређена су укупно четири превода на српски језик.

Извор	Пс 51, 14
МТ	:הֲיִלְנִי מִדְּמַיִם אֱלֹהִים אֱלֹהֵי תְּשׁוּעָתִי תִרְגַּן לְשׁוֹנֵי צָדִיקָהּ
Транскрипција	¹ Hacileni ² midamim ³ elohim ⁴ elohe ⁵ t _ε suati ⁶ t _ε ranen ⁷ l _ε šoni ⁸ cidkateka.
Буквалан превод	¹ Избави/спаси-ме ² од-крви ³ Боже ⁸ ⁴ Боже ⁵ спасења-мога ⁶ клицаће ⁷ језик-мој ⁸ правда-твоја.
Еп. Иринеј Ћирић (1907)	^{1а} Избави ^{1б} ме ^{2а} од ^{2б} крви, ³ Боже, ⁴ Боже, ^{5а} СПАСИТЕЉУ ^{5б} мој, ⁶ гласиће ^{7а} језик ^{7б} мој ^{8а} правду ^{8б} Твоју.
П. Самарцић (2003)	^{1а} Избави ^{1б} ме ^{2а} од <i>кривице за</i> ^{2б} крв, ³ Боже, ⁴ Боже ^{5а} спасења ^{5б} мога, <i>га</i> ^{7а} језик ^{7б} мој ⁶ кличе ^{8а} правди ^{8б} твојој.
НСП (2018)	^{2а} Од ^{2б} КРВОПРОЛИЋА ^{1а} ме ^{1б} ОСЛОБОДИ, ³ Боже, ⁴ Боже ^{5а} СПАСИТЕЉУ ^{5б} мој; <i>и</i> ⁶ клицаће ^{7б} мој ^{7а} језик <i>о</i> ^{8а} ПРАВЕДНОСТИ ^{8б} твојој.
Д. Милин (2021)	^{1а} ОПРОСТИ ^{1б} ми * ² крв <i>йроливену</i> , ³ Боже, ⁴ Боже ^{5а} СПАСИТЕЉУ ^{5б} мој, <i>и</i> ^{7а} језик ^{7б} мој ^{6а} ће ^{6б} клицати ^{8а} правди ^{8б} твојој.

Масоретски текст садржи укупно седам лексичких јединица, док у српском језику има више речи. Разлог томе је што се у јеврејском језику наставци за личне заменице граде као суфикс у односу на именицу те чине једну целину, док су у српском раздвојени. Овакве промене су нужне у граматичкој структури језика реципијента те не носе велику тежину. Зато су у табели такви случајеви означавањем под истим бројем лексичке јединице са додатком слова а и б. Што се тиче распореда речи, преводи не одступају много од изворника. Само у НСП имамо уместо „језик мој“ – „мој језик“. Што се тиче изостављања, само у Милиновом преводу недостаје предлог „од“ који је дат у конструкцији „²midamim“ – „од крви“.

Међутим, у преводима су изузетно присутне семантичке и структуралне модификације као и додаци. Пре свега, израз ⁵t_εsuati у буквалном преводу „спасења мога“ гради се од именице תְּשׁוּעָה – *tesuah* што значи „спасење“ уз суфикс за прво лице једнине. Међутим, овде уочавамо промену именице из „спасење“ у „Спаситељ“ у укупно три превода (Ћирић, Милин, НСП). Ова промена је означена крупнијим штампаним словима. Такође, промену именице видимо у НСП где уместо „крв“ имамо „крвопролиће“. Затим,

⁸ Види претходну фусноту.

глагол ¹*hacileni* који је дат у хифилу имперфекта у првом лицу једнине мушког рода од гл. ²נָצַל – *nacal* (основно значење „извући“, „истргнути“ GESENIUS 1895: 510) и који се у том облику најчешће преводи са „избавити“, „спасити“ (као код Ћирића и Самарџића), другачије је преведен у остала два. Наиме, Милин овај глагол преводи са „опростити“, а НСП „ослободити“.

Разлог за овакво читање највероватније лежи у повезивању превода са насловом псалма, односно, околностима настанка молитве: „Псалам Давидов. Кад је дошао пророк Натан после његовог одласка Витсавеји“. У питању је, дакле, повезивање најпре са 2Сам 11, 13–27 где је описано како Давид даје налог за убиство Урије Хетејина, али се мисли и на чињеницу да је као војсковођа пролио много крви у ратовима. Тиме ова два превода указују на Давидову молитву да се ослободи кривице, односно, да му се опрости проливена крв.

Управо наведени егзегетски контекст разлог је и додатака у преводима: Самарџић додаје речи „од кривице“, Милин уз крв додаје „проливену“. Овог контекста свестан је и епископ Иринеј Ћирић, што видимо према коментарима на сам псалам (Ћирић 1907: 176), али се одлучује да преведе како пише, односно доследнији је формалној еквиваленцији за разлику од Милина. Иако Милин у Пост 6 одлучује да неће тумачити Библију, него превести како пише, овде имамо учитавање тумачења. Имајући у виду све наведено табелу промена можемо видети испод.

Типови промене	Еп. Иринеј Ћирић (1907)	П. Самарџић (2003)	НСП (2018)	Д. Милин (2021)
1. промене у редоследу	–	–	1	–
2. изостављања	–	–	–	1
3. семантичке/структурне модификације	1	–	3	2
4. додаци	–	3	2	2
Укупно промена	1	3	6	5

Уколико искористимо критеријум Јуцина Најде за квалификацију тежине промена и помножимо категорију 3 са бројем 2, а додатке са бројем 4 добићемо следећу табелу.

Типови промене	Еп. Иринеј Ћирић (1908)	П. Самарџић (2003)	НСП (2018)	Д. Милин (2021)
1. промене у редоследу	–	–	1	–
2. изостављања	–	–	–	1
3. семантичке/структурне модификације	2	–	6	4
4. додаци	–	12	8	8
Укупно промена	2	12	15	13

Из ове табеле се јасно види да је превод почившег епископа бачког најближи оригиналу у смислу формалне еквиваленције, док остали теже динамичкој еквиваленцији. Најслободнији превод према овој методи је НСП, док се Самарцић одликује највећим бројем додатака. Милинов превод стоји доста блиско овим слободним преводима те на овом месту можемо рећи да је текст прилагођаван контексту односно значењу у ширем контексту ради разумљивости читаоцу.

Иако ови додаци и алтерације битно мењају значење текста, треба имати у виду ефекат текста. У преводима религиозних текстова циљ није само да се пренесе информација, него да се изазове и емотивна реакција (Nida 1964: 158). Наиме, ако на српском остане „избави ме од крви“ прва помисао читаоца наводи да псалмиста жели да га Бог спасе од проливања крви, односно од опасности убиства, док, заправо, стих значи да псалмопојац Давид моли за опроштај убиства. То битно мења ефекат текста и утицај на читаоца: у Милиновој и Самарцићевој верзији, стога, доминира покајни карактер псалма и свест о сопственој грешности са којом се читалац идентификује – он жели да се уз Божију помоћ промени и преобрази. Овакав превод не само да преноси информацију, него доводи и до буђења покајничког расположења код читаоца/молитвеника те производи исти ефекат и код иницијалних и код садашњих рецепијената. Стога, иако слободније преводи, ефикасност комуникације коју посредује је вишеструко већа у односу на верзије формалне еквиваленције.

11. ЕВАЛУАЦИЈА КВАЛИТЕТА ПРЕВОДА – КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА. У овом одељку ћемо на неколико примера извршити евалуацију квалитета превода. Она подразумева анализу горе наведених критеријума са фокусом на ефикасност комуникацијског процеса текста и читаоца.

У Пост 19 када два анђела посећују град Содом и када им Лот пружа ванредно гостољубље, Содомљани желе да Лот изведе госте напоље и вичу пред њиховим вратима: „Изведи нам их да их облежимо!“ (Пост 19, 5). Сви Содомљани, и стари и млади, заправо, хоће да напаствују и злостављају два анђела у лику лепих младића што превод јасно показује (због ове библијске приповести настала је и реч содомија). Одатле је јасна трагедија која је уследила: у граду није било укупно ни 10 праведника и Содом је уништен у „дажду од сумпора и огња“. Казна која је задесила Содом не би била сасвим разумљива да у преводу није јасно назначен злочин. Исти егзегетски контекст препознаје и владика Атанасије па 19, 5 преводи „да их облежимо“, као и НСП још савременије „да спавамо с њима“. Код Даничића стоји „изведи их да их познамо“, где он користи еуфемизам за полни чин између мушкарца и жене попут „позна Адам жену своју“ (Пост 4, 1) што савременом читаоцу оставља контекст нејасним.

Из овог одељка сазнајемо следеће:

а) постигнута је општа ефикасност процеса комуникације: преводом глагола *yad'a* уместо уобичајено „знати, (у)познати, спознати, искусити“

(буквални превод) (GESENIUS 1985: 292–293) у „облежати“ постиже се максимална рецепција за најмањи труд декодирања – једна лексичка јединица је преведена другом, а ефекат је неупоредив;

б) савремени читалац јасно разуме о каквом неморалном поступку се ради;

в) читалац схвата намеру аутора да нам објасни разлог страшне казне која је задесила Содом;

д) тачност поруке текста у преводу је идентична поруци изворног језика;

г) превод успева да изазове бурну емотивну реакцију код читалаца тако што изазива гађење према насиљу и ксенофобији Содомљана и прећутно се слаже са уништењем града у „дажду од сумпора и огња“ јер ниједан од њих осим Лота није показао ни трунку гостољубља и моралности.

Стих 1Цар 14, 24 у Даничићевом преводу гласи: „А бијаше у земљи аџувана“ (иста реч се употребљава и у Пнз 23, 17 и 1Цар 15). Осим архаичности саме речи, чије значење данас мало ко познаје, овај израз замрачује историјско-религијски контекст библијске приповести. Овај турцизам је био познат у ондашњем говору и Вук Караџић га, штавише, уноси у *Српски рјечник* са следећим појашњењем на немачком и латинском: *аџуван – Der Liebling, Ganymedes, scortum, puer* (КАРАѢИЋ 1852: 8). Аџуван, дакле, значи младић, љубавник. Означавао је, такође, мушку истополну проституцију у кнежевини Србији током 19. века коју је кнез Милош покушао да забрани, а коју су често користили Турци.

Међутим, јеврејску реч *קַדֵּשׁ* (*kadeš*) Милин врло успешно преводи као *храмовна њпросићуиџка* чиме јасно одражава историјске прилике и религијску позадину Ханана. У питању су посвећеници и посвећенице (од јевр. речи *kadoš* што значи „свет“) који су припадали култу храмовне проституције и за које се веровало да ће општењем са земљорадницима „приморати“ хананска божанства плодности да земљи подаре богате дарове (ГЛУМАЦ 1999: 83). Оваква пракса била је строго осуђивана у Библији (Пнз 23, 17) и хваљени су цареви који су искорењивали и забрањивали такве појаве. Милинов превод тиме савременом читаоцу отвара бољу перспективу за разумевање текста и јасније сагледавање историјско-религијске позадине старозаветног Израиља чиме постиже унапред постављени скопос.

Осим Постања и историјских књига, Милин даје изврсна решења и за мудросну литературу. То ћемо илустровати на два примера: један из Књиге о Јову, а други из Књиге проповедникове. У Јов 2, 9, Јовова жена пада у очајање гледајући несреће које се нижу у њиховој породици као и мужа погођеног тешком кожном болешћу. У Даничићевом преводу она Јову каже: „Благослови Бога, па умри“. У масоретском тексту стоји *בָּרַךְ אֱלֹהִים – barek Elohim*, од гл. *בָּרַךְ – barak* што најчешће значи „благословити“, али у ретким случајевима може значити и „проклето“ (GESENIUS 1895: 123). Милин се на овом месту одлучује ову потоњу, ређу варијанту јер је у питању и нека врста „опроштајног поздрава“ и преводи: „Нагрди Бога па умри“. Ова варијанта показује више смисла у контексту текста: уместо да отрпи несрећу, жена страдалног

праведника, сматра да је његова праведност бесмислена и да Бог не награђује оне који поштују његове заповести те свој бес усмерава на Бога – зато је Јов прекоревеа и каже да од Бога треба примати и добро и лоше (2, 10).

Следећи занимљив пример је и пролог Књиге проповедникове који нам је често познат из Даничићевог превода: „Таштина над таштинама, све је таштина“ (1, 2). За јеврејску реч *הַבֵּל* (*habel*) која иначе значи „пара“, „дим“ и „ништавило“ (GESENIUS 1895: 182), обично у преводима стоји „празнина“, „сујета“, „узалудност“, „пролазност“. Милин се одлучује за то основно значење „ништавило“, које овом познатом стиху даје додатну оштрину у уху савременог, постничеанског читаоца: „Ништавило над ништавилима, све је ништавило“. „Ништавило“ – *habel* је, према Проповеднику, богатство и земаљска слава јер је пролазно, а вечно је само оно што Бог створи. Томе додатно придонио израз који се често понавља уз „ништавило“ у књизи – „трчање за ветром“ (Даничић: „мука духу“). Нови превод се вешто „игра“ са контрастом који је у основи књиге: „ништавило“ – „пуноћа“, „пролазност“ – „вечност“.

12. РЕЗИМЕ. Превођење Библије представља један од најтежих задатака: сви преводи се крећу у напетости између „слова“ и „духа“, између верности извору и лепоте превода. Речено језиком савремене транслатологије, сви преводи се крећу у распону између формалне и динамичке еквиваленције.

Разматрајући постојеће преводе са јеврејског на српски језик, можемо слободно рећи да је Милинов превод *историјски*: у питању је први комплетан превод Старог завета са јеврејског на српски језик из пера преводиоца православне традиције. Као изворник за превод коришћено је релевантно критичко издање масоретског текста (BHS). Овај историјски подухват можемо посматрати и као резултат једновековног континуираног развоја високог котеолошког образовања у Срба.

Милин наводи два основна циља свог превода: строга тачност (верност оригиналу) и разумљивост за савременог читаоца (циљна група – млађа популација). Превод тежи свакодневном, обичном говору. Ова два основна циља у складу су са тенденцијама савременог превођења Библије. Иако је поставио високе циљеве, превод је на основу анализираних примера успео да их испуни.

Међутим, овако постављени циљеви резултовали су у примени двојак критеријума. Кроз анализу Пост 1, 2 и Пс 51, 14 видели смо да се нови превод креће у распону између формалне и динамичке еквиваленције и да су у једним случајевима преводилачка решења ближа изворнику, док се у другим даје предност смислу. Некада је очигледна доследност оригиналу до најситнијег детаља, док на другим местима примећујемо уплив тумачења, односно, егзегетског контекста и доминантности постављеног скопоса – разумљивости за млађу публику. Зато се може закључити да се тип Милиновог превода не може јасно одредити без обимније студије која би обухва-

тила значајно више случајева и онда квантитативно одредила заступљенији модел превођења.

Нови превод показује двојак карактер по питању односа према јеврејској традицији: следи масоретску нумерацију што одудара од предањско-богослужбене нумерације, не преводи књиге ширег канона, али задржава хришћанску систематику канона (не јеврејску). По питању ономастике и неологизама преовладава унапред постављени скопос: Милин задржава традиционалан, витацистички изговор имена и топонима и избегава неологизме зарад веће разумљивости. У односу на друге српске преводе, примећујемо избегавање аориста и обилну употребу презента и перфекта што је више у духу савременог свакодневног говора.

На основу примера у Пост 19, 5, 1Цар 14, 24, Јов 2, 9 и Проп 1, 2 јасно видимо да превод умировљеног професора Православног богословског факултета посредује успешну комуникацију између аутора и реципијента што је, према Најдиним критеријумима основно одређење доброг (успешног) превода. Такође, превод је постигао „максимални учинак за минимални труд декодирања“ што га додатно чини квалитетним. Имајући све наведено у виду можемо дати веома позитивне прогнозе за даљу успешну рецепцију превода у српском народу.

ИЗВОРИ

Књига њосїања Свеїої њисма Сїарої завеїа. Атанасије Јевтић (прев.). Београд: Манастир Тврдош, 2004.

Псалїир јеврејско-срїски. Предраг Самарцић (прев.). Београд: Хришћанска мисао, 2003.

Свеїо њисмо. Стари Завјет, Ђура Даничић (прев). Књиге ширег канона (деветероканонске), Амфилохије Радовић, Атанасије Јевтић (прев.). Нови Завјет, Комисија Светог Архијерејског Синода СПЦ (прев.), Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ, 2012.

Свеїо њисмо – Нови срїски ѡревог (НСП). Београд: Иконос, 2018.

Свеїо њисмо Сїарої и Нової завеїа. Драган Милин (прев.). Београд: Библијско друштво Србије, 2020.

*

Biblia Hebraica (ВНК). Kittel, Rudolph (ed.). Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt Stuttgart, 1937.

Biblia Hebraica Quinta (ВНҚ). Schenker, Adrian et. all (ed.). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2004-est. 2023.

Biblia Hebraica Stuttgartensia (ВНС). Elliger, Karl, Rudolph, Wilhelm et. all (ed.). Fünfte verbesserte Auflage. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997.

Septuaginta (LXX). Rahlfs, Alfred, Hanhart, Robert (ed.). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бирвиш, Александар. *Савремена начела њревођења Свејтој ѡсма*. Београд: Иконос, 2002.
- БЈЕЛАЈАЦ, Бранко. *Свејто ѡсмо у Срба*. Београд: Алфа и омега, 2003.
- БОЖОВИЋ, Ненад. *Докѡторске сѡудије еј. др Иринеја Ђирића (1906-1908) – ѡрилој формирању исѡорије срѡске сѡарозавейне библисѡике*. Зборник матице српске за друштвене науке 4 (2020): 543–559.
- БОЖОВИЋ, Ненад. Допринос митрополита Амфилохија (Радовића) и владике Атаназија (Јевтића) теологији старозаветног канона. Микоња Кнежевић et. all (ур.). *Вера и мисао у врѡилоу времена*. Београд – Подгорица – Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, 2021, 49–68.
- БОЖОВИЋ, Ненад. Машал. Родољуб Кубат, Предраг Драгутиновић (ур.). *Лексикон библијске ејзејезе*. Београд: Библијски институт Православног богословског факултета, 2018, 250–251.
- БОЖОВИЋ, Ненад. Професор др Драган Милин као библиста и предавач. Родољуб Кубат (ур.). *Кад Израљ беше гејје*. Београд: Библијски институт Православног богословског факултета, 2015, 11–22.
- БОЖОВИЋ, Ненад. Путеви српске старозаветне библистике у 20. веку. Владислав Пузовић, Владан Таталовић (ур.). *Осам векова аѡѡокефалије Срѡске Православне Цркве II*. Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ/ПБФ, 2020, 73–93.
- БОЖОВИЋ, Ненад. *Разѡвор ѡводом новој ѡревода Сѡарој завейа*. Православље 1307 (2021): 17–21.
- ГЛУМАЦ, Душан. *Грамаѡика сѡаројеврејској језика*. Вршац – Београд: Штампарија Ј. Кирхнера, 1937.
- ГЛУМАЦ, Душан. *Библијска археологија*. Београд – Србиње: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког, 1999.
- ДЕСНИЦКИ, Андреј. Преводи Библије. Родољуб Кубат, Предраг Драгутиновић (ур.). *Лексикон библијске ејзејезе*. Београд: Библијски институт Православног богословског факултета, 2018, 335–336.
- ДОЛЧИНОВИЋ, Данијел. Савремени српски преводи. Родољуб Кубат, Предраг Драгутиновић (ур.). *Лексикон библијске ејзејезе*. Београд: Библијски институт Православног богословског факултета, 2018, 381–383.
- КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. *Срѡски рјечник: исѡумачен њемачкијем и лаѡинскијем ријечима*. Беч: Штампарија Јерменскога наместира, 1852.
- МИЛИН, Драган. О Библији. *Свејто ѡсмо Сѡарој и Новој завейа*. Београд: Библијско друштво Србије, 2020.
- МИЛИН, Драган. *Шѡа је Библија? – Нови ѡревод Сѡарој завейа са масорейској ѡексѡа*. Радио Светигора, емисија Катедра (објављено 08. октобар 2021, приступљено 05.04.2022). <<https://svetigora.com/katedra-protogerej-stavrofor-prof-dr-dragan-milin-sta-je-biblija-novi-prevod-starog-zaveta-masoretskog-teksta/>>.
- МИЛИН, Драган. *Свејто ѡсмо Сѡарој и Новој завейа*. ТВ Храм, емисија Врлинослов (објављено 03. новембар 2021, приступљено 05.04.2022) <https://www.youtube.com/watch?v=3WzIuaGSN_4&list=PLOneVJaBdcDirt4viQnhbsGuGaiK7YK99&index>.

=8&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BC>.

НАЈДЕНОВ, Ивајло. Девтероканонски списи. Родољуб Кубат, Предраг Драгутиновић (ур.). *Лексикон библијске еїзеїезе*. Београд: Библијски институт Православног богословског факултета, 2018, 112–114.

НАУМОВ, Александар. *Преводи Библије на срїски језик (XIX-XXI век)*. М. Мосуровић (прев.). Братство – часопис Друштва „Свети Сава” 21 (2017): 205–210.

ПАНТОВИЋ, Јелена. *Интїервју са ѓрофесором граїаном Милином* (објављено 2017, приступљено 05.04.2022).

<http://biblijskodrustvo.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=68%3Aintervjudraganmilin&catid=1%3Avesti&lang=sr>.

РАКИЋ, Радомир. *Преводи Свейїої ѓисма кроз исїорију*. Београд: Издавачка фондација Српске Православне Цркве Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 2020.

УБИПАРИПОВИЋ, Србољуб. Литургички допринос епископа бачког др Иринеја Ѓирића српској теологији 20. века. Богољуб Шијаковић (ур.). *Срїска ѓеологија у 20. веку – исїраживачки ѓроблеми и резултїаїи* 5. Београд: Православни богословски факултет 2010, 111–124.

ТОМИЋ, Илија. *Речник јеврејскоїа библијскоїа језика*. Београд: Православни богословски факултет, 2015.

ЃИРИЋ, Иван. Књига пророка Амоса. Превод и тумачење. *Боїословски гласник* XIII (1908): 150–163, 281–311; XIV (1908), 3–25, 129–155, 257–269.

ЃИРИЋ, Иван. Књига пророка Захарије. Превод и тумачење. *Боїословски гласник* XXIII (1913): 129–148, 225–237.

ЃИРИЋ, Иван. Псалми из Часловца – тумачења. *Боїословски гласник* XI (1907): 170–177.

ЧАЛИЈА, Јелена. Нови превод Старог завета после скоро 150 година. *Полиїтика*, 1. август (2021): 9.

*

ARSENOVIĆ, Jovana. *Vek i po od Svetog Pisma na srpskom jeziku*. (објављено 11.01.2019; приступ 05.04.2022) <<https://www.vesti-online.com/vek-i-po-od-svetog-pisma-na-srpskom-5-bez-imena-prevodilaca/>>

BAUMGARTNER, Walter. *Hebräisches Schulbuch*. Basel – Stuttgart: Helbing&Lichtenhahn, 1955.
BROCKELMAN, Carl. *Hebräische Syntax*. Neukirchen: Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins, 1956.

GESENIUS, Wilhelm. *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch*. Zwölfte völlig bearbeitete Auflage. Leipzig: Verlag von F.C.W. Vogel, 1895.

HOLLADAY, William L. *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Leiden: Brill, 1988.

LISOWSKY, Gerhard. *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt Stuttgart, 1958.

MILOJEVIĆ-TOMIĆ, Katarina. Nanosnica lepe izabranice. *Vreme* 1599 (2021): 56–57.

NIDA, Eugen. *Toward a Science of Translating – With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill, 1964.

- REINER-FRIEDEMANN, Edel. *Hebräisch-Deutsche Präparationen* (vol. 1–22). Marburg: Ökumenischer Verlag Dr. F. Edel (1959–1991).
- REISS, Katharina, VERMEER, Hans. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer, 1991.
- ZOVKIĆ, Mato. Prijevod Svetoga pisma: pastoralni ili teološki? *Vrhbosnensia* 25/2 (2021): 267–289.

Nenad Božović

CHARACTERISTICS OF THE NEW TRANSLATION OF OLD TESTAMENT
BY PROF. DR DRAGAN MILIN

S u m m a r y

The main topic of this paper is the analysis of the new translation of Old Testament by the retired professor of biblical scholarship of the Faculty for Orthodox Theology, Dr Dragan Milin. The paper considers circumstances of the formation of new translation, the role of the Serbian Biblical Society, secondary references used for translation (dictionaries, glossaries, manuals and other translations), numbering of chapters and verses, canon, book titles, toponyms, personal names and neologisms. Special attention is dedicated to the analysis of the used source – critical edition of masoretic text (BHS). Main goals of this paper are determination of the type of translation and evaluation of its quality by methodological steps of contemporary biblical translatology (defined by Eugen Nida). Prof. Milin translation is compared to other Serbian translations of masoretic text. The translator declares two main goals in his work: being strictly faithful to the source and the comprehension of the translation by contemporary young population. The analyzed verses are Gen 1, 2; Gen 19, 5, Ps 51, 14. The paper focuses on thorough analysis of the translation of specific verses (Gen 1, 2 and Ps 51, 14) and Gen 19, 5, Job 2, 9, Qoh 1, 2 as well with handful other examples. The results of the analysis show that new translation strives both to formal and dynamic equivalence: in some examples it stays loyal to the source to the finest detail, when at the same time other examples show exegetic influence and preference to the sense and beauty of the utterance in the language of recipients. If we accept the Eugen Nida's criterion that the good translation is the one that gives efficient communication between the text and the recipient, than we can affirm that the translation of Prof. Milin is a good and successful one with the most positive prognosis for its further reception.

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Мије Ковачевића 116
Београд
nbozovic@bfspc.bg.ac.rs

Примљен: 14. априла 2022. године
Прихваћен за штампу августа 2023. године